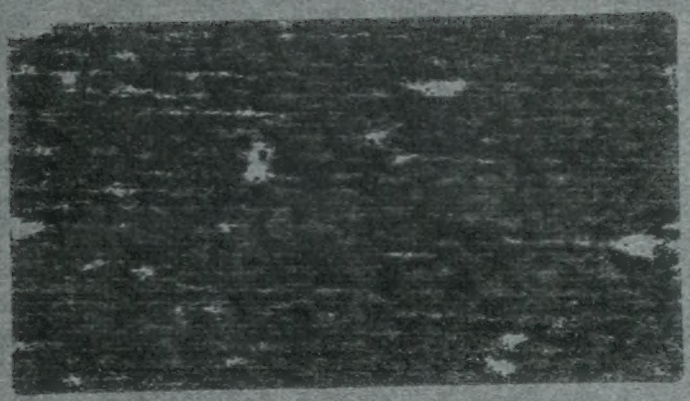

PG
3948
S51L45
1920
c.2
ROBA

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

http://www.archive.org/details/shevchenkopromys00lepk

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

Shevchenko

Шевченко

— ПРО —

МИСТЕЦТВО.

Накладом автора.

ЗАЛЬЦВЕДЕЛЬ, 1920.

PG
3948
S51L45
1920

З друкарні С. В. У. у Зальцведелі.

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

Шевченко

— ПРО —

МИСТЕЦТВО.

Накладом автора.

ЗАЛЬЦВЕДЕЛЬ, 1920.

«Шевченко був людиною, зглядно, неосвіченою...—так каже про нашого найбільшого поета проф. Х. Корш.

І не він перший. Такі, або подібні вислови, ви знайдете мало-що не в кожній Шевченковій біографії.

На око так воно й виглядає. Бо деж, як і коли можна було йому здобути вищу освіту? Жив 47 літ, з того 24 роки кріпаком, 10 на засланні, три з половиною під поліцейським доглядом, а тільки 9 літ був чоловіком вільним—наскільки в Росії, в тяжких Миколаївських часах, можна було назвати себе вільним.

Нині інтелігентний чоловік витрачує 16 літ, щоб скінчити школи і здобути якесь становище, як же міг Шевченко за 9 літ стати людиною «освіченою? Систематичної шкільної науки він не перейшов, а в момент найвищого розвитку творчих сил відтяли його від джерел знання і від культури.

Так, це правда. Але не годиться забувати одного, а саме, що Шевченко був не пересічним чоловіком, а виїмковою появою, геніем. Мав надзвичайну память, великий дар помічування, тонку вразливість, поетичну інтуіцію. Йому далеко лекше приходило щобудь зрозуміти, затямити собі, передумати, чим пересічному «освіченому» добродієві.

«Шевченко був людиною, зглядно, неосвіченою». Так, «зглядно», коли рівняти його приміром з Ґетем. Але ж Ґете, це можна сказати, небувала поява. Це не тільки загально освічений чоловік, не тільки великий поет-артист, але й учений-фільозоф. Хто оглядав його мешкання у Ваймарі, ці збірки творів мистецтва, й археольогії, ці кабінети природописні й фізичні, ці машини й прибори для досвідів наукових, цей тільки плечима здвигне і скаже: це-ж цілий університет, а не один чоловік!

З Ґетем, щодо освіченості, тяжко видержати порівнання. Але Байрон, Пушкін, Міцкевич і иньші великі поети XIX століття—це друга річ; коли з ними рівняти Шевченка, тоді слово «зглядно неосвічений» став зайвим.

Ріжниця в способі набування освіти (тамті набували її в систематичній школі, Шевченко більше припадково, автодидактично), але засіб знання, ширина умового виднокруга, енергія думки у його не меньші, як у їх. Та мабудь кожний з нас, коли говорить «освічений чоловік», то на думці мав не виключно поетів, артистів, учених, а пересічного інтелігента і тому то закид неосвіченості став для Шевченка тим більше несправедливим. Бо пригадаймо собі, на якому уровні стояла тодішня освіченість в Росії і спитаймося, чи не міг Шевченко рівнятися із своїми сучасниками інтелігентами? Безперечно міг, він виходив навіть поза межі тодішньої освіченості своїм широким ідейним виднокругом, легкістю думки й інтересом до найріжнороднійших питань життя.

Леґенда неосвіченості мав всілякі джерела. Шевченко був дуже оригінальним чоловіком, він уявляв собою справжній український тип. Всіми

корінням своєї вдачі глибоко держався села. В Петербурзі, Москві, Оренбурзі, Орську скрізь він думав про наше українське село, так сказати, носив з собою, скрізь його арому. Так само оригінальний його вірш. Він дуже відбігав від поезії освічених поетів, а скидається більше на народній, хлопський вірш. До того додаймо зовнішний вигляд поета в часах його мужеської зрілости, цей повислий вус, баранячу шапку й кожух—український селянин,—а від селянина до неосвічености шлях недалекий. Додаймо до цього ще й охоту деяких дослідників Шевченка зробити з його автодидактности якийсь окремий ореол, додаймо такі вислови, як отсей, що немов то нашого найбільшого поета читає й розуміє весь український народ а зрозуміємо, чому до його так сильно прилипла етикетка неосвіченого, хоч дуже талановитого поета.

Щоб тую легенду розвіяти, треба основно пізнати життя і твори Тараса Шевченка.

В уяві пересічного читача, Шевченко, це автор книжки віршів, що називається «Кобзарь» і являється у виданнях дуже численних, але дуже неповних і некритичних, цензурою, меньше, або більше поцарапаних. А тимчасом Шевченко, це автор «Кобзаря», численних повістей, дневника, листів, це великий маляр, і рисівник, це суспільно-політичний діяч, це дуже багата, буйна, оригінальна поява у галєрії найвизначнійших людей XIX століття.

Щоб його добре пізнати, треба критично прочитати всі, (але то—всі!) твори, треба знати його листи, оповідання і спомини про його, його знайомих, особливо визначнійших одиниць, треба зібрати в одно всілякі студії про його, яких понаписувано споро, і лише тоді побачимо,

який то був «зглядно неосв'чений чоловік». «Неосвічений», що просвітив народ, що перевів критику його історії і вказав шляхи в майбутність, «неосвічений», який на психольогію 40 міліонів людей мав і має такий непереможний вплив. Не пора й не місце у фейлетонах нашої часописі на працю про освіченість Шевченка. Я тільки спробую дати деякі виїмки з його меньше звісних творів, а саме його вислови про мистецтво, поезію, релігію, мораль, тощо, на доказ, що ідейний виднокруг Шевченка був дуже широкий, що думками своїми він невпинно йшов вперед, не вдоволявся висказами авторітетів, лише будував свій власний світогляд, шукав правди, добра, справедливости, був людиною освіченою.

Почну від його поглядів на мистецтво, бо з його й почав Шевченко свою інтельктуальну карієру.

———

Великий Торвальдсен почав свою блискучу артистичну карієру з того, що вирізував для тупоносих копенгагських кораблів орнаменти та тритони з рибячими хвостами... Безрадісний, безнадійний почин! Та чи багато на світі вас щасливих геніїв-артистів, що не так починали? Дуже й дуже мало. От приміром хоч-би в Голяндії, в часі найсвітлійшої, золотої її доби, Остаде, Берхем, Теньєр і цілий ряд знаменитих артистів, окрім Рубенса і Ван Дейка, починали й кінчили свої великі карієри голодранцями. Та було-би несправедливо вказувати на саму тільки торговельну Голяндію. Розгорніть Вазарі, і там побачите таке саме, коли не гірше. Кажу «гірше» тому, що тоді навіть політика намістників святого Петра вимагала прегарної декорації, щоби засліпити товпу й затьмити «єретицьку» на-

уку Віклєфа й Гуса, яка починала вже виховувати неустрашеного Домініканця*) Лютера. І тоді, кажу я, коли Юлій II і Лев X схаменулися і сипали золото кожному стрічному маляреві й будівничому, і в тім золотім часі умірали великі артисти з голоду, як напримір Корреджіо й Шампієрі. Таке траплялося на нещастя досить часто, все і всюди: там, куди тільки пробивалася божественна чудотворна штука: воно трапляється і в нашім просвіченім XIX-ім віці, віці чоловіколюбства й всего, що йде на користь людям, хоч він має стільки спроможности усунути й заховати жертви «каращей богинѣ обреченныя».

За що-ж, питаю, припадає отсим ангелам олицетвореним, отсим представникам живої честности на землі, така сумна, така гірка доля? Мабудь за-те, що вони ангели в тілі. (Артист I).

...мені приємно кинулась в очі моя безладна робітня: ніде не було видно ані недокурків із сигар, ані попелу з тютюну, всюди все було поприбирано й виметено; навіть палітра з засохлими фарбами, що висіла на гвозді, й вона вичищена й блищала як скло; а винуватець (себто —Шевченко) всеї тої гармонії сидів коло вікна й рисував маску знаменитого живовзору Торвальдсена, Фортунати. (Артист I).

Карло Великий (Брюлов) безмежно любив усі гарні штуки, яким-би чином вони й не виявлялися. до сучасного ж балєта він був майже байдужним, а коли й забалакав про його, то так, мов би діло йшло про цукрову іграшку. (Артист II).

Часто доводилося мені бувати з Брюловим в Ермітажі. Були це блискучі лекції теорії малярства, а кожного разу кінчалися вони Теньє-

*) Лютер був Августинцем.

ром, особливо-ж його Казармою». Перед цим образом він бувало довго простоїть та після палкої похвали знаменитого Фламандця, каже: «Варт приїхати з Америки на те тільки, щоб побачити один цей образ».

Те саме можна сказати тепер про його Розпяття», особливо-ж про голову ридаючої Марії Магдалини. (Артист II).

———

...він (Шевченко) змалював голову Люція Вера, розпустного повірника Марк-Аврелія, та голову генія—твір Канови. Потім перевів я його до кляси з фігурами й на перший раз казав зрисувати Антіноя з чотирьох боків. У вільних хвилинах провідував я його й заохочував невтомного робітника фунтом сливок та куском ковбаси. Звичайний його обід, це був кусок чорного хліба й вода,—і то, як Тарас*) не забуде принести. Бувало і я захоплюся Бельведерським погруддям, не втерплю і почну рисувати. Величний, мистецький твір старинної скульптури! Не дармо-ж слепий Мікель-Анджельо любувався дотикаючись на-омацки того торса відпочиваючого Геракля. Та на-диво! Якийсь Герсеванов, списуючи враження із своєї подорожі, так слушно оцінює повчаючий твір Мікель-Анджеля «Страшний суд», фрески божественного Рафаеля і багато других визначних архитворів різьби й малярства, а в Бельведерському-ж Аполльоні він не вбачав нічого більше крім кусника мармуру. Дивно! Після Антіноя мій приятель змалював Германіка й Фавна, що танцюють і одного ранку представив його Карлові Великому. Годі передати захват мого ученика, коли Брюлов ввічливо и сердечно похвалив його рисунки.

*) Слуга, не Шевченко.

В життю не бачив я людини веселішої та щасливішої як був він протягом кількох днів. (Артист II. Тут мова про самого Шевченка).

Це був перший його (Шевченка) твір, який він на превелику силу зважився мені показати. Мені подобалася його скромність, чи радше несміливість — це певна признака таланту. І сам твір припав мені до вподоби своєю простотою: Едіп, Антігона і трохи з-далека Полиник, тільки три особи. Мало коли подибується у первотворах така простота: в перших композиціях буває звичайно багато фигур. Молода уява не кладе собі меж, не вміє з'осередитися в одному многомовному слові, в одній ноті, в одній черті, потрібує вона простору, буяє в далечінь і в буянню своїм запускається далі та розбивається об тверді закони. (Артист III.)

—

В перший раз сам я виняв із шафи кістяк, поставив його на стільці в різній нестямного руху, зарисував загальний контур і велів свому учневі рисувати подробиці. Через два тижні з великою втіхою порівнював я його рисунок із літографованими анатомічними рисунками Басіна й завважав, що подробиці вийшли в мойого учня виразнійше і вірнійше (Артист III. Тут III говорить про свої перші рисунки з кістяка).

— — —

В божественній, безсмертній природі багато, дуже багато прекрасного, але ж торжество й вінець безсмертної краси, це обличчя чоловіка напоєне щастям. Вищого й кращого в природі я нічого не знав. (Артист IV.)

—

Я зробив скіц, як монах Петро веде перших хрестоносців через одно німецьке

місто, а держався я способу й костюмів Печчі; скіц сей показав я Карлу Павловичу, але він заборонив мені, вельми строго, брати теми з чого иньшого, а не з біблії та з історії Греків і Римлян. «Там, говорив він, сама простота й краса, а в середньовічній історії неморальність і біда». (Артист V.)

———

Що-ж мені про себе самого Вам сказати? Дістав я першу срібну медаль за студію з натури; та ще намалював олійними красками невеличкий образ: «Сирітка хлопчик ділиться під парканом своєю милостинею з собакою». От і все! (Артист VI.)

———

Що значить чарівна, магічна сила оригіналу? Чи це упередження, чи час так чарівливо притемнив краски, чи Доменікіно... (Шевченка говорить тут про копію, з Домінікіна, яку готовив Брюлов). Деколи хотів би я, щоб оригінал чим скорше віднесли.

Раз якось за вечерою зайшла бесіда на копії і він (Брюлов) сказав, що ані в малярстві, ані в різьбі він не признає правдивої копії, се-б то відтворення, а в поезії він знає одну-однісеньку копію «Шильонський вязень» Жуковского і зараз проговорив його з памяти. (Артист VII).

———

Штернберг взяв свій обємистий портфель і ми пішли до Брюлова.

Цей був захоплений нашою, як він казав, «одноманітно-різноманітною» країною і нашими «меланхолійними земляками», так гарно й вірно Штернбергом змальованими. Яке множество малюнків і які вони всі гарні! На малим клаптику дорого складинкового паперу протя-

гнена позема лін'я; на самому переді вітряк, пара волів, біля воза навантаженого мішками; все це не нарисоване, тілько намічене, але що за краса! Очий не відірвеш. Або от: в холодку під розлогою вербою на самому березі біленька хатина, соломою пошита — ціла відбилася у воді, мов у дзеркалі. Під хатою бабуся, а на воді качки пливають,—от і весь образок, та який повний, який живий!

Оттаких малюнків, краще сказати, таких живих нарисів повний портфель у Штернберга. Чарівний, незрівнаний Штернберг! Не даром же поцілував його Брюлов. (Артист V.).

— — —

Яка то добродійна річ — праця! Особливо, коли знаходиш заохоту. А мені, славити Бога, заохоти не треба, на іспитах ніколи не дістаю дальшого номеру, як третій. Брюлов мною завсіди вдоволений, яка-ж може бути більша радіснійша заохота для артиста? (Артист VII.)

—

Яке велике діло для ученика конкурсова праця! Це пробний камінь, і яке велике щастя, коли він на йому показався сущим, правдивим артистом! Я зазнав цього щастя в-повні. Не годен описати Вам цього дивного, безконечно солодкого чуття. Безнастанна присутність усього святого, всього прекрасного в світі, в однім чоловіці. Та за те, які гірки, які тяжкі очікування переживаєш перед тим святим щастям! (Арт. VIII.)

— — —

Любов, це животворний огонь в серці чоловіка, і все, що він чинить під впливом цього божественного почуття, має на собі відблеск життя і поезії. Все отсе гарне, та тілько, отсе

огненні душі, як їх називав Лібельт, занадто нерозбірчиві в коханню. Буває, що сущий вітхнений поклонник краси попаде на такого морально огидливого ідола, якому тільки дичу з пекарні треба, а він, сердега, тимчасом перед ним курить. Мало, мало котру з отсих огненних душ супровожала гармонія. Від Сократа*) і Берггама**) аж до наших часів завдно та сама розтіч у їх буденному житті. (Артист Х).

Нема вже в нас тих правдивих меценатів, що давали гроші артистові на поїздку для науки за границею. У нас тепер, коли який багач і здобудеться на такий учинок, то лише для пустої дитячої хвальби; він бере артиста з собою за границю, дає йому платню, як наймленому льокаєві і поводиться з ним як з льокаєм: каже йому малювати готель, де він зайхав, або морський берег, де його жінка бере морські купелі, і иньші такі дуже неартистичні предмети, а простодушні люде гарабанять: ось правдивий любитель і знавець краси—артиста брав з собою за границю! — Бідний артисте, що діється в твоїй смирній душі при цих дурних викликах? Не завидую тобі, бідний поклонниче прекрасного в природі й штуці! Ти, як то кажуть, був у Римі, а не видів папи, а слава, що ти був за границею, мусить тобі видаватися найтяжчим докором.

---

*) Сократ, грецький фільозоф, який помер за свою науку 399 р. Головні черти його науки передав нам ученик Сократа, Плято, бо сам Сократ не списав своїх творів. Його жінка, Ксантипа, перейшла в поговірку із за своєї злючости.

**) Бергем (Берхем), Клясе, Пістерж, нідерляндський маляр (1620—1685), автор світляних краєвидів з людьми і звірятами.

Ні, ліпше з торбою іти за границю, ніж з паном їхати в кариті, або ліпше зовсім зректися бачити «мечтательний свой рай», а приміститися де-небудь в кутку свого прозаїчного краю і тихцем поклонятися божественному кумирові Аполльона. (Артист Х.)

Не може бути нічого солодшого, нічого більше чарівного в житті, як самота. Особливе перед лицем безмежної, цвітучої красавиці матері-природи. Під її солодким чарівним впливом чоловік мимохіть погружається сам в себе і видить Бога на земли, як каже поет. Я і перше не любив шумної діяльности, або, краще сказати, шумного безділля, а після десятилітнього тутешнього життя самота здається мені сущим раєм. (Дневник, 17 VI, 1857.)

Думаю посвятитись цілком рисовництву, аква-тінті. Тому я й гадаю обмежити своє матеріяльне істнование до крайної можливости і завзято занятися цею штукою, а по-при те робити малюнки сепією з творів знаменитих артистів, малюнки для майбутніх штихів. На це, думаю, вистане два роки пильної праці. (Дневник, 20 червня 1857.)

Із цілого мистецтва мені тепер найбільше подобається гравюра,—і не без підстави. Бути добрим штихарем, значить ширити прекрасне й повчаюче в суспільстві,—значить бути корисним людям і угодним Богу. Прегарне й благородне призвання штихарства! Скільки то мистецьких творів, доступних тілько багачам, копотами вкривалося-б у галеріях, коли-б не чудотворний

різець! Божеське призвання різця. (Днезник. 20 червня 1857.)

— — —

Я, не зважаючи на щиру любов до прекрасного в природі й штуці, чую непереможну, непобориму нехіть до фільозофій та естетик і отсі почування завдячую зразу Галічу, а врешті нашому високошановному В. І. Григоровичу, котрий читав нам колись лекції про теорію мистецтва, девізом котрих являлося: більше вдумуватися, а меньше критикувати,—чисто Платонський вислів.

З Лібельтом я трохи знайомий: читав його Орлеанську Дівицю, його критику і фільозофію. На перший погляд він мені видався містиком і непрактиком в штуці. Побачимо, що буде дальше. Боюсь, щоб зовсім не рознайомитися. (Дневник, 5 липня 1857.)

— — —

В поганім настрою пригадав я собі Umnictwo piekne Лібельта і взявся жувати його: тверде, кисле та нудне, мов той німецький вассервулє. Як, примером, чоловік, що так поважно трактує вітхнення, вірить простосердечно, немов то Иосиф Вернет казав себе привязувати на гнізді щоглі, щоб набрати в тхнення. Яке мужицьке поняття об тім невисказанім, божеськім почуттю. І вірить в це чоловік, що пише естетику, що говорить про ідеали, про високе й прекрасне в духовій природі чоловіка. Ні, й естетика мені нині не вдалася. Лібельт тільки лише по польски почуває (о чім я сумніваюсь) а мислить по німецьки, а бодай перенявся німецьким ідеалізмом (одиницім, який тепер, не знаю). Він скидається на нашого Жуковского, в прозі; він так само, як небіщик Жуковский, вірить в

безживну красу німецького ідеалу. (Дневник 10-го липня 1857).

———

Невже-ж одно бажання ориґінальности так сильно опоганило твори невтомимого Бруні? Погане бажання жалісний результат. (Дневник, 10 VII. 1857.)

— —

Лібельт коротко, гарно і ясно завважує і висказує дуже справедливо цю, правда не зовсім маловажну правду, що релігія у давних і нових народів все була джерелом і підоймою красних штук. Це правда. Але отсе вже не цілком. він н. пр. чоловіка-творця в сфері штук красних взагалі, отже і в малярстві, ставить вище від природи, тому що, мовляв, природа творить в назначених їй незмінних границях, а чоловік-творець в своїм творенню нічим не є обмежений. Чи так воно справді? Мені здається, що вільного артиста настілько-ж обмежує окружаюча його природа, наскілько природа обмежена своїми вічними, незмінними законами. Нехай цей вільний творець попробує хоч на волос відступити від вічної красавиці-природи, а зробиться безбожним і моральним почварою, подібною до Корнеліюса й до Бруні. Не кажу про даґеротипне наслідування природи: тоді не було-б мистецтва, не було-б творення, не було-б дійсних артистів, а були-б тілько портретисти, в роді Зарянка. (Дневник, 12 VII. 1857.)

—

Для чоловіка-матеріяліста, якому Бог не дав зрозуміння його благодати, його нетлінної красоти, для такого пів-чоловіка всякая теорія краси пуста бачачка для чоловіка-ж наділеного цим розумом чуттям [illegible] теорія теж пуста ба-

лачка. І ще гірше — шарлатанство. Коли-б отсі безжизнені учені естети, отсі хірурги краси, замісць теорії писали історію мистецтва, то зробили би користну річ. Вазарі переживає цілі леґіони Лібельтів. (Дневник, 23 VII. 1857.).

Всемогучий і премилосерний Господь не лишив мене здоровля в цій довголітній і строгій пробі: Він і дав мені з малку несвідому любов до прекрасних штук, а тепер посилає мені любов свідому і світлу та сильну як діямант. Творчим артистом я не можу бути: про таке щастя було би нерозумно й думати; але я, по приїзді до академії при помочі божій та добрих і світлих людей, буду ритовником і [illegible]. Уповаючи на ласку і поміч божу і на Ваші ради та опіку, сподіваюся зробити що-небудь достойне улюбленої штуки, ширити через ритовництво славу славних артистів, ширити серед суспільства смак і любов до доброго й прекрасного. Це моя молитва чиста та сподобна чоловіколюбцеві-Богу, це моя посильна й безкористна услуга чоловікові. Це моє єдине, незмінне змагання. Чогось більшого я не можу надіятися, і тілько проситиму, не лишити мене без Вашої світлої помочі в отсій моїй промінистій надії. (З листу до ґрафа Ф. Толстого.)

Нині при обіді переказав мені Іраклій Александрович важну артистичну новину: «Русскій Инвалидъ» доносить, що кольосальне чудо малярства, образ Іванова «Йоан Хреститель» нарешті скінчений». Образ показувано римській публиці в часі пробування в Римі вдови імператора Николая, Александри Федоровни, і по словам самого артиста (в газеті сказано «скромного») він наробив такого фурору, якого артист

не надіявся. Дай Боже, нашому теляті вовка ззісти, але я щось боюся за автора. (Дневник. 27 VII. 1757.)

Про картину Мольєра Іван Богослов проповідує на острові Патмос в час бакханалій, про яку я випадково прочитав в «Русскім Інвалідѣ», що її показують в Петербурзі прилюдно на дохід ранених в Севастополі. — я маю, не знаю чому, більшу певність, чим про довголітній труд Іванова (Дневник. 27 VII. 1857.)

Якобі, один з Нижегородських аристократів. дуже приязний і досить їдкий ліберал, а до того любитель малярства. В н показав мені свій альбом, нічим особливим незамітний, і образ лихо освітлений, але цінний. Представляє молодого святця на молитві. Вираз лиця прегарний. По запевненням господаря, та дорогоцінність походить з-під кисти Гверчіно, а по мойому вона більше скидається на копію з Доменікіно Цампієрі. Але я не сказав господареві своєї думки. знаючи з досвіду, як трудно перечити знавцям малярської штуки. (Дневник. 2 жовтня 1857.)

Малював олівцями портрет Анни Миколаївни Попової, що уважається тут перворядною красавицею. Вона дійсно гарна й молода ще жінка, та на-жаль! трошки простувата. Це перший портрет, котрий малюю за гроші, за 25 рублів. (Дневник, 13 VII. 1857.)

Нині зробив я візит мойому натхненому Татарінову і бачив у його, чого також не сподівався побачити в Нижньому, бачив справжнього,

великого Гюдена. Такі дві прегарні несподіванки на-раз — це рідка й висока насолода. І які ж варвари нижегородці! Вони знають Татарінова тільки, як урядника при товаристві, що будує залізницю, а про образ Гюдена, а навіть і про самого Гюдена, ніхто й не чував, крім дідуся Улибашова, з яким я нині познайомився у театрі. Це звісний біограф і критик Бетговена і взагалі гість тутешнього театру. (Дневник 2. IX. 1857).

— —

Бобкін подарував мені прегарну акватінту, «Смерть Людовика XIV», а я нині за цю ненаглядну картину змалював, і то доволі вдачно, його персону. (Дневник 13. X. 1858.).

— — —

В церкві (В. Н.-Новг.) находиться нерукотворний чудотворний образ, з котрого копія перестрашила мене колись у церкві Георгія. Оригінал в соборі. Він цікавий яко старожавність. Його переніс із Суздаля князь Константин Васильевич, року 1351. Дуже можливо, що це оригінальне візантійське чудо. (Дневник 16. II. 1858.).

— —

Одержав лист від Куліша з дороги до Бельої, з його хутора Мотронівки коло Борзни. Він пропонує мені рисувати рисунки з української історії, з пісень і сучасного життя народу; ті рисунки можна буде вирізувати на дереві, відбивати в більшій скількости, розмальовувати й продавати як найдешевше. Гадка його іде до того, щоб усунути з нашого народу суздальські вироби. Гарна, благородна гадка, але її можна виконати тільки при більших грошевих засобах і принести навіть матеріяльну користь. Тепер я не можу взятися до такої роботи. На це треба

жити раз-враз в Україні, щоби була ріжниця між моїми малюнками й суздальськими; до того-ж я не трачу надії бути в академії і займатися любою акватінтою. (Дневник 24. II. 1858.).

———

По обіді хазяїн (Вільд. у Н.-Новг.) працюючись зі мною, дарував мені на памятку кілька мініятурових медальонів, копії із славних давних та нових творів, ріжних мистців. Милий і гарний дарунок. (Дневник 6 III. 1858.).

———

Намалював портрет Михайла Семеновича Щепкина, та не зовсім удався мені. Причиною невдачі були спершу Максимович, а потім Маркевич. Пренаївні гості! Ім і на гадку не прийшла приказка, що гість не в-пору гірше татарина, а бачиться—люде розумні, та не тямлять простої річи. (Дневник 6. III. 1858.).

———

З артистом Лукашевичем був в Ермітажі. Новий будинок Ермітажа видався мені не таким, як я собі його уявляв. Блеску й пишности багато, а краси мало. І в цім величнім храмі штуки відбилася тяжка касарняна лапа «незабутнього» вивченого медведя. (Дневник 31. III. 1858.).

———

Були з Семеном в Ермітажі, в відділі давнього й нового різьбарства. Я не уявляв собі такого великого числа останків давнього й нового різьбарства в Ермітажі; мабуть позбірали їх із усіх палат: дуже гарна гадка! У відділі ново різьби мене вчарував Тенеріні своєю «Умираючою Душенькою», до обиди розчарував пожийний Ставассер своєю нікчемною «Русалкою». Ми оглянули музей стародавностей, бібліотеку, й на тім, на перший раз, скінчили. Увага вто-

милася. Зали музея оглоблені з більшим смаком, ніж галерія образів. (Щоденник 2. V 1858.)

Коли-б мені вільно рисувати, скільки-б я Вам прислав нових і оригінальних рисунків. Та що робить! А дивитися й не рисувати, це така мука, яку розуміє тільки справжній артист. (З листу до кн. В. Репніної, Орськ 24 окт. 1846 р.).

Ви питаєте, чи покину я малювання; рад я його покинуть так не можна, я страшно мучуся, бо мені заборонено писати й рисувати. А ночі, ночі! Господи, які страшні та довгі!.. (З листу до Лизогуба, Орськ. 11. XII. 1846.).

Був я по службі в киргізькому степу й на Аральському морі цей описній експедиції, два роки: бачив багато оригінального, ніде ще невиданого, і болить мене що нічого не міг нарисувати, бо мені рисувати заборонено. Це найбільше із моїх нещасть. Змилосердіться надією! Постарайтеся для мене дозволу на рисування (Ви багато можете), —більше я нічого й не дожидаю і більше нічого не прошу. (З листу до В. Жуковского).

Прошу одної великої ласки—дозволу рисувати. Я в житію нічого злочинного не рисував —свідчуся Богом! (Лист до ген. Дубельта.6.II 1850).

Великий Брюлов казав було: «не копируй, а всматривайся». І я цілком вірю безсмертному Брюлову. (З листу до Бр. Залєского).

хотілося-б хоч подивиться на що-небудь хорошеє! Може-б, подивившися і моя стара мучена душа встрепенулася, то може-б на старо-

сти тихенько заплакала-б, дивлячися на прекрасноє создан'є душі человіческой. (З листу до С. С. Артемовського, 6. X. 1853.).

———

Велика річ—спочуття до всього благородного й прекрасного в природі й коли це спочуття ти ділиш з ким, тоді чоловік не може бути нещасливим. (З листу до Бр. Залєского, 9 X. 1854).

———

«Шість літ рисуй, шість місяців малюй, а будеш артистом»—говорив колись до своїх учеників старий Густем, професор рисования при бувшому учительському університеті. (З листу до Бр. Зал. 10 II. 1855).

———

«Чѣмъ малосложнѣе картина, тѣмъ тщательнѣе должна быть окончена», говорив покійний Карло Павлович (Брюлов).

———

Дійсно, мистецький твір сильнійше вражає артиста й загалом чоловіка, ніж сама природа... (До Бр. Зал. 25. IX. 1855).

———

В тебе єсть любов до мистецтва, а це найкраша порука, що й успіх буде. (До його-ж, 21. IV. 1856).

———

Хоч з великим трудом, та все таки я відмовив собі найпотрібнійшого. Вдоволяюся тим, що цар салдатові дає. Та якже відмовитися від думки, чуття, від тої невгасимої любови до прекрасного мистецтва? (З листу до графині Толстої, 22. квітня, 1856.).

———

Фотографія, яка б вона й не була гарна, все-ж таки не має в собі високого, прегарного мистецтва... Це діло химії і фізики. (З листу до Бр. Залєского, 10. VI. 1856.).

О, коли-б мені побачити тебе й побачити справжніх артистів, (не справжнім, ти не можеш бути). Тоді радости моїй не було-б границь. (До Бр. Залєського 8 XI. 1856).

— — —

Фантазія! Щастя в уяві! Покищо й того доволі. Для душ вражливих і любячих, воздушні замки кращі матеріяльних палат егоїста. Ця психольоґічна істина незрозуміла для людей «положительныхъ» Бідні вони! Не знають найдоскональнійшого, найбільшого щастя на землі. (До його-ж.)

— — —

Не досить бачити й любуватися прекрасним, і розумним, добрим чолом чоловіка, конче треба нарисувати його на папері й любуватися як твором живого Бога. От чого треба для повної нашої радости, для повноти нашого життя. (До його-ж, 10 II 1857.)

— — —

Без мудрого розуміння краси чоловік не побачить всемогучого Бога в дрібнім листочку маленької ростинки. Ботаніка й зоольоґія потрібує захоплення, без того ботаніка й зоольоґія будуть мертвим трупом поміж людьми. А захоплення це здобувається лише глибоким розумінням краси, безконечности, симетрії й гармонії в природі. О, як би мені хотілося тепер поговорити з тобою о Космосі*) і послухати, як ти чи-

*) «Космос» Гумбольдта.

таєш пісню Вайдельоти*). (До його-ж—там-же.)

Яке невисказане щастя побачити чарівне мистецтво в цілім його блеску, в усьому його магічному приваб! Рай заповідженний одним святим. (До Ів. Залеського 8 V. 1857.)

Без столиці художник—риба без води. Погано, дуже мені погано у цім Нижнім. (До Щепкина, 5 XII 1857.)

Лекше верблюдові перейти крізь ухо голки, ніж доброму артистові серед білого дня кинути свою роботу. (До Ковалевського, 26 IV. 1858.)

«Мені уявилась кімната—та на 9 лінії, в домі булочника Донерберга**). Ми були бідні, але невинні як діти. Боже мій, Боже мій! Куди поділись ці світлі, ці золоті дні? Куди подівся гурт непорочних, натхнених юнаків?...

Я так щиро й від усього серця віддався своїому прекрасному минулому, що кілька разів починав плакати, як дитина в якої одняли гарну забавку. І ці благородні сльози оновили, воскресли мене, я одразу почув ту свіжу, живу силу духа, яка одна може утворити чудо в нашій уяві, перед мною одкрився чудовий, дивовижний світ самих чарівних, самих найзграбніщих привидів. Я бачив, я дотикався до цих чаруючих образів, я чув цю небесну гармонію, словом, я був охоплений воскресним духом живої святої поезії.

---

*) «Пісня Вайдельоти» з поеми А. Міцкевича «Конрад Валленрод».

**) Там мешкав Шевченко, коли був учеником академії мистецтва в Петербурзі.

Замурзаний козачок приходив кликати мене до чаю, але я сказав, що нездужаю, і не пішов.

Заспокоївшися трохи й вгамувавши свої розбурхані думки, я, помолившися Богу, взявся за роботу. (З повісти «Матрос».)

— — —

Дякую тобі, всемогущий Боже, що ти дарував мені чуття людини, що любить і бачить прекрасне, совершенне в твоєму нерукотворному безмежному творі. Як би краса у всіх її проявах хоч на половину людськости мала свій благодійний вплив, тоді-б ми хутко наближались до досконалости. І нарешті втілили-б божественний заповіт нашого божественого Учителя. Тоді-б Шварц*) та Рівальєр пішли старцювати з своїми геніяльними винаходами, або відкрили-б кращі й благороднійші джерела людського поліпшення.

(З повісти «Матрос»).

— — —

Чимало ще цитатів з творів Тараса Шевченка можна б навести та мабуть з тих довол', щоб показати, що наш великий поет не був несвідомим та непросвіченим артистом.

Рисувати став ще малою дитиною, тоді, як листки паперу обводив «хрестами і визерунками з квітками» та списував Сковороду.

Вроджений талант домагався науки. Шевченко ходив по сусідним селам та шукав малярів-учителів. Так це не були оті артисти, яких ідеали носив він у своїй душі. Правдивого вчителя знайшов Ш. що лиш у Вільні (мабуть Рустем), та у Варшаві, Франц Лямпі. Обидва люди образовані й знамениті живописці. Але Тарас зберіг свою оригінальність. Перейняв від них любов старанного рисунку, але шукав вла-

*) Той монах, який винайшов порох.

сної лінії і тую власну лінію безперечно він мав, лагідна, гармонійна вона, мягка.

Так само зберіг своє малярське я перед авторітетом «божественного» Брюлова. Цей був епік, чоловік без інтересу до питань життя, замкнений у крузі мистецтва, некольорист у якого світлотінь переходить з оптичного проблему в різьбарську рельєфність. Шевченко остався ліриком, котрий не оповідає, що бачив, лише передає вражіння баченого, перепущен крізь призму душі. До предмету (краєвид, портрет) ставиться з якоюсь властивою соб прихильністю, сердечністю; у його творах скрізь видно частинку його власного «я».

Між себе, а малярський об'єкт не кладе палєти й пензлів, мов перегороди не каже: я певний свойого діла, я паную над ним,—ні, він безнастанно шукає краси й захоплюється нею, шукає правди, сам ублагороджується в мистецтві і хоче ублагородити других.

Не видно у його рутини, не видно малярського джонглєрства, тих незвичайних мазків, що дивують нас при першому погляді на образ та скоро надокучують. Його рисунки й малюнки, чим більше їх розглядати, тим більше подобаються, оживають, говорять. До мистецтва він заодно підходить з діточою простотою і набожною покорою, мов священик до святих тайн. Не гордить товпою, хоче остатись артистом-чоловіком і творити для добра людства, бо нема нічого кращого в природі, як обличчя людини, озарене щастям.

Малярства вчився радо й пильно. Ніхто його не гонив до цього діла й не заохочував. Навпаки. Всі і вся кидали йому колоди на шляху до щастя.

Рисував гіпси, кістяк. живого моделя, дерева, квіти, краєвид, перспективу, пізнав техніку красок і вивчив історію штуки. Розумів духа грецького мистецтва, й ренесансу й Византії. Не долюблював німецького малярства й ненавидів «суздальщини» та «казьонщини». Мистецтво, яке путало крила, наводило жах на чоловіка, служило отупінню людського духа, було йому противне. Любив життя, волю, радість. Не було великого артиста, котрого не знав би й не згадував про його, розумів духа часу в історії штуки й відчував тую вічну трагедію непорозуміння між артистами й окруженням.

Жертвою такого непорозуміння був сам, а почасти остався й до нині.

FEB
1
1904

ЦІНА 50 ФЕН.

PG
3948
S51L45
1920
c.2
ROBA

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

PRODUCED IN CANADA BY UTLAS INC.